

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FEATURES OF FORENSIC MEDICAL EXAMINATION IN THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Лугіна Н.А., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Державний податковий університет

Руденок Н.Ю., студентка II курсу магістратури
Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету

У статті розглядається важливість та специфіка процесу проведення судово-медичної експертизи в умовах воєнного стану. Вона досить чітко акцентує увагу на певній необхідності забезпечення правосуддя та справедливості під час збройного воєнного конфлікту на території нашої держави, коли часто ускладнюється збір доказів, а потреба у дуже хорошому фаховому аналізі постійно зростає. У роботі підкреслено, що судові експертизи завжди повинні мати велику вагу у процесі ведення документації воєнних кримінальних правопорушень, у процесі визначення винуватців та відновлення прав постраждалих, що є дуже важливим та дуже необхідним для становлення міжнародного правосуддя.

Основний матеріал зосереджений на висвітленні специфіки проведення судово-медичної експертизи на території України під час дії воєнного стану. А власне саме зростання витонченості кримінальних правопорушень, збільшення розміру збитків та розміру завданої шкоди, а також дуже часто нові види суспільно небезпечної поведінки. У статті обговорюються нові дуже важливі та значні законодавчі зміни стосовно процесу проведення судово-медичної експертизи.

До того ж у статті має місце окремий розгляд адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, також включаючи матеріально-технічне оснащення, законодавче забезпечення, та процес міжнародно-правової взаємодії. У статті конкретно наголошується на важливості державного регулювання та на важливості процесу формування національної політики саме у сфері судово-експертної діяльності.

В статті описується та перелічуються усі можливі варіанти проведення судово-медичної експертизи, їх специфіка та професійні особливості щодо проведення. Розглянуті певні нормативно правові акти, які спрощують проведення судово-медичних експертиз в умовах воєнного стану. Наведено точну послідовність дій співробітників бюро судово-медичної експертизи щодо встановлення факту смерті під час війни.

Під час війни на території нашої держави, а саме через дію воєнного стану, проведення судово-медичної експертизи набуло певних особливостей та стикнулося з рядом викликів, що наведені у статті. В роботі запропоновано низку заходів, які можна впровадити для покращення рівня проведення судово-медичних експертиз в умовах воєнного стану на території України.

Ключові слова: судово-медична експертиза, правосуддя, воєнний стан, збирання доказів.

The article considers the importance and specificity of the process of conducting a forensic medical examination under martial law. It quite clearly emphasizes the need to ensure justice and fairness during an armed military conflict on the territory of our state, when the collection of evidence is often complicated, and the need for very good professional analysis is constantly growing. The work emphasizes that forensic examinations should always play a key role in the process of documenting wartime criminal offenses, in the process of identifying the perpetrators and restoring the rights of victims, which is very important and very necessary for the establishment of international justice.

The main material focuses on highlighting the specifics of conducting a forensic medical examination on the territory of Ukraine during martial law. Actually, the increase in the sophistication of criminal offenses, the increase in the amount of losses and the amount of harm caused, as well as very often new types of socially dangerous behavior. The article discusses new very important and significant legislative changes regarding the process of conducting a forensic medical examination.

In addition, the article includes a separate consideration of the administrative-legal regulation of forensic expert activity, including material and technical equipment, legal support and the process of international legal interaction. The article specifically emphasizes the importance of state regulation and the importance of the process of national policy formation in the field of forensic expert activity.

The article describes and lists all possible options for conducting forensic medical examinations, their specifics and professional features regarding their conduct. Certain regulatory legal acts that simplify the conduct of forensic medical examinations in martial law are considered. The exact sequence of actions of the employees of the Bureau of Forensic Medical Examination regarding the establishment of the fact of death during the war is given.

During the war on the territory of our state, namely due to the effect of martial law, the conduct of forensic medical examination acquired certain features and faced a number of challenges, which are given in the article. The paper proposes a number of measures that can be implemented to improve the level of forensic medical examinations in the conditions of martial law in Ukraine.

Key words: forensic medical examination, justice, martial law, gathering evidence.

Із початку запровадження на території нашої держави правового режиму воєнного стану було зареєстровано у 2022 році 60387, а за 7 місяців 2023 року 39757 кримінальних правопорушень за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів та звичаїв війни» [1]. Об'єктивна сторона такого кримінального правопорушення включає в себе доволі широкий перелік кримінально-протиправних дій, зокрема масовані артилерійські та ракетні обстріли об'єктів цивільної інфраструктури та обстріли цивільного населення, жорстоке поводження з військовополоненими тощо. Зазначені протиправні дії є причиною масової травматизації та загибелі населення,

масового поховання людей і смерті військовослужбовців України. Кожен такий факт має бути внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань (надалі – ЄРДР), проведено досудове розслідування, судовий розгляд та винесено справедливе рішення суду. Задля досягнення кінцевої мети кримінального процесу – винесення обвинувального вироку та притягнення до відповідальності осіб, які винні у кримінальних правопорушеннях – має бути ефективно, повно та неупереджено проведено стадію досудового розслідування [2].

Для успішного розкриття таких правопорушень обов'язково потрібно провести експертизу в галузі судової медицини.

Судово-медична експертиза має надзвичайно важливу роль у встановленні об'єктивної істини під час будь-якого судового розгляду. Однак, в умовах воєнного стану, коли інфраструктура зруйнована, а доступ до необхідних ресурсів обмежений, проведення таких експертиз набуває особливих складнощів.

Судово-медична експертиза повинна проводитись для дослідження матеріальних об'єктів, що включають достеменно інформацію про обставини конкретної справи, що знаходиться в провадженні конкретно визначених органів дізнання, а саме прокурора слідчого, чи суду [3]. Цей вид експертизи проводиться на підставі спеціальних знань.

При проведенні таких експертиз можуть бути встановлені дані, які в майбутньому будуть використовуватися органами охорони здоров'я під час розробки певних профілактичних заходів різного виду отруєнь, травматизму, раптової смерті. До цього можна додати причини недоліків стосовно надання медичної допомоги.

Предметом судово-медичної експертизи є:

- Теоретичні основи та практичне застосування судово-медичних знань. Це включає в себе вивчення механізмів травм, причин смерті, з'ясування часу коли настала смерть, ідентифікація особи та інші судово-медичні питання.

- Розв'язання конкретних завдань, що виникають у слідчій та судовій практиці. Судово-медичні експерти надають науково обґрунтовані висновки щодо причин тілесних ушкоджень, характеру смерті, встановлення батьківства тощо.

Під час проведення судово-медичних експертиз крім того, виявляються, фактичні дані, що часто можуть використовуватися органами, які займаються питаннями охорони здоров'я під час розробки профілактичних заходів різного роду травматизму, раптової смерті, отруєнь, а також певних конкретних підстав недоліків надання першої медичної допомоги.

Об'єктами судово-медичної експертизи вважаються:

Живі особи:

- Потерпілі: Особи, які зазнали тілесних ушкоджень внаслідок насильства, трагедії або інших інцидентів внаслідок нещасного випадку. Експертиза дозволяє встановити характер, тяжкість та причини травм.

- Обвинувачені та підозрювані: Огляд проводиться для встановлення наявності або відсутності тілесних ушкоджень, які можуть мати відношення до справи.

- Інші особи: Наприклад, свідки, експерти, які також можуть потребувати медичного огляду за певних умов.

Самим частим видом судово-медичної експертизи вважається експертиза живих осіб. Вона складає приблизно 75 % з усіх експертиз [3].

Трупи:

- Особи, що загинули насильницькою смертю: Убивство, самогубство, нещасний випадок. Експертиза допомагає встановити причину і механізм смерті, а також ідентифікувати особу.

- Особи, що померли раптово з нез'ясованих причин: Експертиза проводиться для встановлення причини смерті, яка може мати кримінальний характер.

- Тіла, що знайдені в непізаному стані: Експертиза допомагає ідентифікувати особу за допомогою різних методів, таких як дактилоскопія, ДНК-аналіз тощо.

Розглядаючи судово-медичну експертизу трупа, можна зазначити, що 9 березня 2022 року було видано наказ «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» [4]. Відповідно до вище згаданого наказу проведення судово-медичних експертиз трупів часто покладається саме на той регіональний підрозділ «Бюро СМЕ», до якого конкретно він був направлений, саме тому

значне навантаження відбувається саме безпосередньо в прифронтових областях, таких як Полтавська, Дніпропетровська, Херсонська та Сумська. У майбутньому саме такі кримінальні провадження будуть скеровуватися за територіальною належністю, однак навантаження саме на вказані підрозділи судово-медичних експертиз є суттєвим.

Речові докази:

- Біологічні матеріали: Кров, сперма, слина, волосся, кістки, органи. Дослідження цих матеріалів дозволяє встановити їхнє походження, групову належність і з'ясувати інші важливі для справи питання.

- Зброя, інструменти та інші предмети: Дослідження цих предметів допомагає встановити, чи використовувалися вони для заподіяння тілесних ушкоджень або смерті, а також виявити на них біологічні сліди.

- Інші матеріали: Одяг, предмети побуту, які можуть містити сліди, що мають значення для справи.

Документи:

- Медичні документи: Історії хвороби, амбулаторні карти, виписки з лікарень.

- Інші документи: Матеріали кримінальних і цивільних справ, які можуть містити інформацію, що має значення для судово-медичної експертизи.

В ході проведення воєнних дій на території нашої держави, а через дію воєнного стану, провадження діяльності в сфері судово-медичної експертизи набуло певних особливостей та стикнулося з рядом викликів, серед них варто виокремити наступні:

- Обмеженість ресурсів: Нестача електроенергії, води, реактивів, обладнання, а також транспортних засобів ускладнює проведення повного обсягу необхідних досліджень.

- Небезпечні умови роботи: Експерти часто змушені працювати на території, де проводяться активні бойові дії. Це створює загрозу для їхнього життя та здоров'я.

- Руйнування доказової бази: Внаслідок бойових дій можуть бути пошкоджені або знищені тіла загиблих, місця кримінальних правопорушень та інші доказові матеріали.

- Складність збору та фіксації доказів: Умовами воєнного стану ускладнюється доступ до місць подій, а також фіксація доказів у відповідності до вимог криміналістичної техніки.

- Психологічний тиск: Експерти працюють в умовах постійного стресу, що може вплинути на об'єктивність їхніх висновків.

МОЗ України, МВС України та Офіс Генерального прокурора 09.03.2022 року видали наказ № 177/450/46. В ньому було затверджено порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України для встановлення факту смерті людини під час воєнного стану на території України.

Завдання судово-медичної експертизи можуть бути різноманітними і залежать від конкретної ситуації. Найчастіше експерти відповідають на такі питання:

- Причина смерті.

- Характер і тяжкість тілесних ушкоджень.

- Час настання смерті.

- Ідентифікація особи.

- Встановлення батьківства.

- Дослідження речових доказів біологічного походження.

Важливу роль у правосудді відіграє судово-медична експертиза. Її проведення допомагає встановити істину і забезпечити справедливе розслідування та судовий розгляд.

Заходи, що варто впровадити для покращення рівня проведення судово-медичних експертиз:

1. Створення спеціальних мобільних груп експертів судової-медицини задля проведення оглядів на місці події, евакуації тіл.

2. Забезпечення експертів належним обладнанням та засобами захисту.

3. Виробити стандартні операційні процедури для проведення судово-медичних експертиз в умовах воєнного стану.

4. Створити єдину базу даних для обміну інформацією між різними службами.

5. Надання психологічної допомоги експертам та свідкам.

6. Міжнародне співробітництво у сфері судової медицини.

В умовах воєнного стану судово-медична експертиза є дуже складним і багатограним процесом. Він вимагає нестандартних рішень та високого професіоналізму. Це потрібно розуміти.

Висновки. Саме під час воєнного стану судова експертиза має особливе значення. Це необхідно задля швидкого, ретельного та точного дослідження майна, яке було

пошкоджено та оцінки нанесених збитків, яких завдано через ведення бойових дій. Альтернатива подальших досліджень цієї теми включає в себе опанування новітніх методів та технологій. Ними можуть бути, наприклад, 3-D моделювання. Це дозволить дуже підняти ефективність та точність експертиз.

Судово-медична експертиза багато важить у судовому процесі, забезпечуючи науково обґрунтовані висновки щодо медичних і біологічних питань. Судово-медичні експерти допомагають встановити об'єктивну картину подій, що сталася, шляхом проведення детального дослідження тілесних ушкоджень, причин смерті, ідентифікації особи та інших фактів. Це дозволяє уникнути помилкових звинувачень та забезпечити справедливе покарання винних. Висновки судово-медичних експертів є важливим доказом у судовому процесі. Вони можуть бути використані для доведення винуватості або невинуватості обвинуваченого, а також для встановлення інших фактів, що мають значення для справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіс Генерального прокурора України. Діяльність. Статистика. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 03.12.2024).

2. Груздь, О. І., & Литвиненко, О. Г. Окремі аспекти проведення судово-медичних експертиз в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*, 2024, 6(2), 22–28. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-4>

3. forensic medicine and psychiatry_2020(lec1). 403 Forbidden. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/forensic_medicine_psychiatry/info/lec1.html (date of access: 03.12.2024).

4. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : наказ МВС, МОЗ від 09.03.2022 р. № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text> (дата звернення: 03.12.2024).